

teszi, de ezen túl módszer szempontjából is elsőrendű eredménnyel jár. Pukánszky nemcsak a száz lélek jellemzését, fejlődését és történelmének folyását nyújtja, hanem — amint ez a címben is kifejezésre jut — állandóan szem előtt tartja a magyarsághoz való viszonyát. Ezáltal tud a részleteredményekből valóban szerves egészet adni. Egyetemes szemléletét így érezhetjük igaznak, termékenynek és tanulságosnak. Szeretnők hinni, hogy e könyv közvéleményt formáló és építő tudományosságunknak olyan kiinduló pontja lesz, mely többi nemzetiségeinkkel kapcsolatban is hasonló eredményre fog vezetni s nemcsak magyarságunkat teszi teljesebbé, hanem európai hivatástudatunk mellett is bátor és őszinte tanúságként szolgál.

Entz Géza

MAGYAR ANYAG SVÁJCI NÉPRAJZI GYŰJTEMÉNYEKBEN*

A XVII. század elejétől egyre több vállalkozó szellemű svájci természetbúvár és kereskedő látogatott el tengerentúli vidékekre. A mult században — az őstörténeti kutatások fellendülésével egyidejűleg — svájci tudósok már néprajzi expedíciókat is szerveztek a távoli világrészekbe. Ugyanekkor társadalmi követelménnyé vált, hogy a módosabb családok fiai tanulmányaik befejeztével nagyobb tengeri utazást tegyenek. Mindezek a vállalkozások szép néprajzi gyűjteményeket eredményeztek; ezek legtöbbje, ha nem maradt éppen az utazó családjában, svájci magánosok tulajdonába került. Az is előfordult, hogy egy-egy utazó szülővárosának ajánlotta fel különlegeségekből álló gyűjteményét. Természetesen svájci és egyéb európai anyag is volt a svájci magángyűjtők birtokában. A svájci néprajzi közgyűjtemények ezeknek a magángyűjteményeknek az egyesítéséből és kibővítéséből keletkeztek, amikor a mult század vége felé a néprajztudomány törekvései belekerültek a köztudatba, és egyre több magángyűjteményt ajánlottak fel létesítendő közgyűjtemények céljaira.

Ma Svájcban úgyszólván minden kantonnak, minden nagyobb városnak van múzeuma és abban kisebb-nagyobb néprajzi gyűjteménye. A négy leggazdagabb néprajzi közgyűjtemény a következő: 1. a bázeli néprajzi múzeum (Museum für Völkerkunde; alapítási éve: 1892); 2. a berni történeti múzeum néprajzi osztálya (Ethnographische Abteilung des Bernischen Historischen Museums; alapítási éve: 1894); 3. a zürichi egyetem néprajzi gyűjteménye (Sammlung für Völkerkunde der Universität Zürich; alapították 1888-ban); 4. a genfi néprajzi múzeum (Musée d'Ethnographie de Genève, alapították 1901-ben).

A bázeli, a berni és a genfi múzeum gyűjteményeiben magyar néprajzi anyagot is találunk. Ezt az anyagot — külső szempontok szerint — nagyjából a következőképpen osztályozhatjuk:¹

1. *Magyarként kiállított anyag:*

a) A genfi múzeumban (I. em., „Europe“ terem):

5 db. 30—35 cm magas bábu népviseletben, 1 debreceni csikós, 1 bodogi asszony, 1 matyó asszony, 1 matyó legény, 1 szanyi legény. Mind az öt darab iparművészeti, tehát nem népi, valószínűleg idegenforgalmi célokra

* Ez a cikk az 1942. évi szeptemberi állapotokkal foglalkozik.

¹ A következőkben az egyes csoportokban együtt sorolom fel a múzeumok magyar darabjait; a rendelkezésemre álló adatok alapján természetesen a lehető legpontosabban jelölöm meg a tárgy származását, kiállítási helyét és több esetben nyilvántartási adatait is.

készült munka dr. Szerelemhegyi Jenőné „Marga“ műterméből. Adományozója ismeretlen.

26 db. 6—7 cm magas olajjal festett fabábu népviseletben. Valamennyi gyári munka, rendeltetésére nézve pedig idegenforgalmi emléktárgy, vagy városi játék. Pontos eredete és adományozója ismeretlen.

1 db. nemzetiszínű játékosor. Kétségtelenül nem népi eredetű városi játéktárgy. Pontos eredete és adományozója ismeretlen.

b) A b á z e l i m ű z e u m b a n :

1 db. szűr (VI. 969 lelt. sz.). Franz Bauer bázeli festő ajándéka.

1 db. bánáti birkaködmön (VI. 9598 lelt. sz.). L. D. kolzschwaldi lakos ajándéka.

1 db. sárközi ködmön (VI. 11131 lelt. sz.). Győrffy István, illetőleg Fr. Iklé St. galleni lakos ajándéka.

2 db. asztalterítő (VI. 4799 és VI. 10435 lelt. sz.). Dr. A. Schullerus nagyszebeni lelkész, illetőleg dr. Hoffmann-Krayer bázeli egyetemi tanár ajándéka.

1 db. nagyszebeni lenvászon törülköző (VI. 4800 lelt. sz.). Dr. A. Schullerus nagyszebeni lelkész ajándéka.

1 db. nagyszebeni függőbölcső (VI. 4798 lelt. sz.). Dr. A. Schullerus nagyszebeni lelkész ajándéka.

1 db. női fejkötő (VI. 10920 lelt. sz.). Bázeli alkalmi vétel. Pontosabb eredete ismeretlen.

1 db. pásztortarisznya (VI. 11670 lelt. sz.). Vétel egy hamburgi magángyűjtőtől. Pontosabb eredete ismeretlen.

1 db. fakéregből tekert kürt (VI. 9932 lelt. sz.). Dr. P. A. Chappuis ajándéka. Pontosabb eredete ismeretlen.

1 db. rézfokos (VI. 1968 lelt. sz.). Dr. Fritz Sarasin bázeli múzeumi örökajándéka. Pontosabb eredete ismeretlen.

1 db. fogazott sarló (VI. 9931 lelt. sz.). Dr. P. A. Chappuis ajándéka. Pontosabb eredete ismeretlen.

1 db. dohányzacsko pipapiszkálóval (VI. 4393 lelt. sz.). Dr. A. La Roche bázeli lakos ajándéka. Pontosabb eredete ismeretlen.

2 db. nagyváradi agyagkorsó (VI. 2230—2231 lelt. sz.). Dr. A. La Roche bázeli lakos ajándéka.

1 db. fajáns korszó Erdélyből (VI. 9930 lelt. sz.). Dr. P. A. Chappuis ajándéka. Pontosabb eredete ismeretlen.

2 db. felvidéki fajánsz korszó 1811-ből (VI. 2585—6 lelt. sz.). Cseredarabok a bécsi Osztrák Néprajzi Múzeumból. Pontosabb eredetük ismeretlen.

4 db. zománcos agyagkorsó (VI. 2587—2590 lelt. sz.). Cseredarabok a bécsi Osztrák Néprajzi Múzeumból. Pontosabb eredetük ismeretlen.

1 db. felvidéki fajánsz tányér 1813-ból (VI. 2591 lelt. sz.). Cseredarab a bécsi Osztrák Néprajzi Múzeumból. Pontosabb eredete ismeretlen.

1 db. zománcos cserépkályha 1670-ből (VI. 2596 lelt. sz.). Cseredarab a bécsi Osztrák Néprajzi Múzeumból. Pontosabb eredete ismeretlen.

1 db. spirális alakú zöld üveg (VI. 2248 lelt. sz.). W. Pfister-Wyss bázeli lakos ajándéka. Pontosabb eredete ismeretlen.

2 db. mézeskalácsforma (VI. 10662—3 lelt. sz.). Dr. P. A. Chappuis ajándéka. Pontosabb eredete ismeretlen.

1 db. szegőszalag (VI. 10436 lelt. sz.). Dr. P. A. Chappuis ajándéka. Pontosabb eredete ismeretlen.

1 db. magyar játékkártya (VI. 11952 lelt. sz.). A zürichi Zentralbibliothek ajándéka.

1 db. fából faragott galamb (VI. 2458 lelt. sz.). Aebensold Mária pápai tanítónő ajándéka. Pontosabb eredete ismeretlen.

1 db. fából faragott füles ivócsésze Nagyváradról (VI. 4392 lelt. sz.). Dr. A. La Roche bázeli lakos ajándéka.

1 db. fakulacs (VI. 8339 lelt. sz.). Középsvájcban találta egy magángyűjtő és a múzeumnak ajándékozta. Pontosabb eredete ismeretlen.

2. *Pontosabban meg nem jelölt anyag:*

a) A genfi múzeumban:

1 db. erdélyinek mondott háziszappan, az eredet pontosabb megjelölése nélkül (I. em. „Europe“ terem).

10 db. fénykép a magyar nép életéből — eredetük és tárgyuk megjelölése nélkül (I. em. „Europe“ terem).

3. *Tévesen idegenként kiállított anyag:*

a) A genfi múzeumban:

1 db. csikóbörkulacs, „Lászlónak Gyula“ ajánlással (I. em. „Europe“ terem lengyel anyagában).

b) A bázeli múzeumban:

1 db. Kolozsvár-környéki mézeskalácsszív magyar felirattal (VI. 9823 lelt. sz.). Dr. P. A. Chappuis ajándéka.

c) A berni múzeumban:²

1 db. kolozsmegyei teljes női viselet (a földszint 55. sz. „Rumänien“ feliratú szekrényében). Bethlen Mária grófnő ajándéka.

11 db. kalotaszegi, illetőleg kolozs- és udvarhelymegyei népviseletbe öltöztetett 30–35 cm magas bábu (a földszint 60. sz. „Rumänien“ feliratú szekrényében). A berni Svájci-Magyar Társaság ajándéka.

Ha már most együttesen vizsgáljuk a fent felsoroltakat, láthatjuk, hogy a svájci néprajzi közgyűjteményekben lévő magyar anyag egyáltalán nem alkalmas arra, hogy a valóságnak megfelelő képet nyújtson a magyar nép műveltségéről és a magyar néprajztudomány mai állapotáról.

Az egyes tárgyak esetében láthattuk, hogy túlnyomó részük ajándékozás útján került a svájci múzeumokba. Az ajándékozók magyar részről kétségtelenül jószándékú magángyűjtők voltak, akik kezdeményezésükkel a magyarságnak akartak szolgálatot tenni: különlegességeket gyűjtöttek és ajándékoztak, nem voltak azonban tisztában a néprajz célkitűzéseivel és az ezeknek megfelelő gyűjtés követelményeivel. Csak így történhetett meg pl. az, hogy ma a genfi néprajzi múzeumban a magyar népi műveltséget 32 tárgy volna hivatott bemutatni, ezek közül azonban egyik sem népi eredetű, hanem gyári — iparművészeti-, idegenforgalmi-, városi lakásdíszítési-, vagy játék-célokra készített — termék, amit a múzeum igazgatósága nagyrészt valószínűleg csak udvariasságból állított ki. Mondanom sem kell, hogy ez az anyag hamis képet ad a magyar népi műveltségről és csak aláássa a magyar néprajztudomány tekintélyét.

Míndezek azt bizonyítják, hogy egyik ajándékozó sem lehetett szakember, illetőleg azt, hogy az adományozás minden esetben a szakkörök megkérdezése nélkül történt.

Az utódállamoknak a svájci múzeumokban kiállított néprajzi anyagában is találunk magyar darabokat. Ezeknek a tárgyaknak idegenként történt ajándékozása az ajándékozó részéről néprajzi tájékozatlanságra vall.

² Ezek a tárgyak még az első világháború előtt kerülhettek a berni múzeumba.

Helytelen és igazságtalan volna azonban ezért a múzeumok vezetőségét okolni. A svájci szakemberek ugyanis — a számukra is hozzáférhető szakirodalom és összehasonlító anyag hiányában — nem végezheték el az egyes darabok azonosítását, nem állapíthatták meg azok pontos népiségi eredetét. Természetes tehát, hogy ebben teljesen az adományozók felvilágosításaira bízták magukat. Mivel azonban néhány esetben az adományozó nem tudta megadni a tárgyak eredetére vonatkozó felvilágosításokat, az anyag egy részét pontosabb megjelölés nélkül állították ki. Ott, ahol az igazgatóság, vagy a megfelelő osztály vezetője ismerte a Dunamedence népiségi viszonyait, a nemzetiségi vidékekről és az etnikai határterületekről származó darabok eredetének megjelölésében rámutattak az adományozótól bementett eredet kétes voltára. Így például a bázeli néprajzi múzeumban mindazokat az Erdély területéről származó tárgyakat, amelyek a trianoni béke után kerültek román adományozók ajándékaként a múzeum tulajdonába, az etnikai eredet szempontjából kétesnek jelölték meg (pl. „Cluj, Rumänien, früher Ungarn“).

Rá kell még mutatnom azokra a feladatokra, amelyek a svájci múzeumokban lévő magyar néprajzi anyaggal kapcsolatban a magyar művelődéspolitikára és néprajztudományra várnak.

Először is felül kell vizsgálnunk az eddig kiállított anyagot és ki kell selejteznünk mindent, ami meghamisítja a magyar népi műveltséget és helytelen képet ad esetleg a svájci szakköröknek a magyar néprajztudomány színvonaláról. Ezután adományozás és csere útján ezeket a gyűjteményeket olyan anyaggal kell ellátnunk, amely kiküszöböli a fent jelzett hiányokat. Itt nemcsak népművészeti tárgyakra kell gondolnunk, hanem elsősorban olyan méretű és tartalmú gyűjteményekre, amelyek a magyar nép műveltségének egy-egy — a svájccal szemben — jellegzetes tárgy körét teljes egészében mutatnák be (Pl. a magyar népi halászat és vadászat eszközei, a földművelés eszközei, egy-egy vidék teljes viselet-anyaga, stb.). Ennek a kezdeményezésnek keretében gondolnunk kellene, az eddig is már magyar anyagot tartalmazó három svájci múzeumon kívül, a zürichi egyetem néprajzi gyűjteményére is, amelynek európai osztályát most szervezik.

Ezeknek a feladatoknak a megoldása természetesen nagy tudományos felelősséggel jár; ezt nálunk csak a Néprajzi Társaság, illetőleg a Néprajzi Múzeum, vagy ezekhez hasonló tudományos intézmény vállalhatja. A Néprajzi Múzeum egyéb múzeumok közreműködésével részben a másodpéldányanyagból, részben pedig megfelelő támogatással megvalósított újabb gyűjteményekből összeállíthatná az adományozandó gyűjteményeket, amiért pl. a bázeli múzeumtól — az európai osztály vezetőjének, dr. P. Geiger egyetemi tanár szóbeli közlése szerint — megfelelő svájci anyagot kaphatna cserébe. Ez annál is kívánatosabb volna, mert tudomásom szerint a Néprajzi Múzeumnak egyáltalán nincs még svájci anyaga.

Sulán Béla

AZ ÚJABB MAGYAR TÖRTÉNETTUDOMÁNY KÉRDÉSEIHEZ

Fegyverzaj közepette talán még sohasem volt olyan lázas terveket szövő, olyan nagy célkitűzések megvalósítását követelő a magyar történettudomány élete, mint ebben a lét és nemlét határaitra sodró nagy világmegegyezésben. Máskor, a csak nemrégiben lefolyt első nagy világegyezésben is, valóban hallgattak, vagy alig-alig szóltak a múzsák. Most mintha éreznék minden magyar gondolkozó azt, hogy a pokolian nagy erők e szörnyű játékában *mi* valóban sokkal inkább népi életünk, műveltségünk, egyszóval